

גבולות היחידה: דברים פרק כ"א פסוקים י"ח-כ"א

נושא היחידה: בן סורר ומורה

מספר שיעורים: 1

כתב: יאיר לבני

כללי:

ביחידה זו נלמד על בן סורר ומורה, נעמוד על השורשים שלו, מהיכן הוא מגיע ומה קורה בסופו.

פתיחה:

נפתח בשאלה: האם יש מצווה/הלכה שהתורה כתבה, בידיעה שהיא לא תקרה ולא תהיה לעולם?

נאמר לתלמידים שנושא השיעור הוא: "בן סורר ומורה", ועל מקרה זה אמרו חז"ל:

"דתניא: בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? דרוש וקבל שכר..."

אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? דרוש וקבל שכר".

(זהו מקרה לא פשוט, שבו דנים אדם למוות על כך שגנב ולא הקשיב להוריו. לכן ההמלצה היא לא לנסות לקרב ולחבר את הדברים לעולמם של התלמידים, מכיוון שזו פרשה מיוחדת, עם מקרה חריג, ואנו נלמד ונכיר את המקרה, את המושג, ובחן מה המסרים שאנו יכולים לקחת מיחידה זו.)

עיון בפסוקים:

פסוקים י"ח-כ': נאמר לתלמידים לקרוא בעצמם ולמצוא בפסוקים מילים וביטויים המעידים על מעשים לא טובים של הבן המוזכר בכתוב.

נכתוב על הלוח את התשובות: סורר, מורה, איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, זולל וסובא.

נבקש מהתלמידים להסביר בלשונם, ונכתוב בלוח את ההסבר מול המילים מהפסוק: סר מדרך הישר, מורד (ממרה את פי אביו), לא מקשיב להורים, זולל בשר ושותה יין.

פסוק כ': התלמידים יקראו וימצאו את העונש שמקבל בן סורר ומורה – מוות בסקילה.

נשאל: האם עונש זה נראה לכם הגיוני? מה בסך הכול הוא עשה?

ראשית, נקרא עם התלמידים את **רש"י על פסוק י"ח**:

"מתרין בו בפני שלושה ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין..."

ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו. הגיעה תורה לסוף דעתו - סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב".

נבקש מהתלמידים לציין, לפי רש"י (בשם חז"ל), מה עוד עשה (או יעשה) הבן סורר ומורה, שלא כתוב בפסוק? וכן אילו סיבות לעונשו החמור של בן סורר ומורה אנו מוצאים בפירוש רש"י?

נכתוב על הלוח:

גנבה

על שם סופו

ימות זכאי ואל ימות חייב

התורה מזהה תהליך של בן שפורק עול מעליו, שמרבה בשתיית יין ואכילת בשר (אולי כמו התמכרות?), שאינו מקשיב להוריו, שסופו שיגנוב מהוריו ויגנוב מהזולת, ושם צריך - גם יעמוד ויהרוג כדי להשיג את מבוקשו.

אמרה התורה: לפני שהבן הזה יידרדר ויגיע למקום קשה מאוד, שבו יצטרך למות חייב (אולי ירצח ויתחייב מיתה), נקדים ונעניש אותו, כך שימות זכאי (הכוונה: זכאי מעונש מוות) ולא ימות חייב (בפרק ההמחשה, מובאת הצגה על תהליך זה).

"וכל ישראל ישמעו ויראו" -

נאמר לתלמידים שיש כאן נקודה נוספת, ושכדי למצוא אותה, עליהם לקרוא שוב את פסוק כ"א, ולנסות למצוא רמז בפסוק - סיבה לכך שמחמירים כל כך בעונשו של בן סורר ומורה. "וכל ישראל ישמעו ויראו" - יש כאן עונש שנועד לא רק לבן סורר ומורה, אלא גם להזהיר אחרים (ועיין בפרק ההרחבות, בדברי הרמב"ן שמוסיף להסביר עיקרון זה ומביא דוגמאות נוספות לעונש כזה).

הצעות להמחשה:

הצגה על התהליך שעובר בן סורר ומורה. בסוף השיעור, נבקש משלושה תלמידים להציג: אבא, אימא, בן וקצין משטרה. בהתחלה, הבן לא מכבד את הוריו, ולא שומע בקולם בדברים קטנים ופשוטים - לחזור הביתה בזמן, לדבר יפה, לכבד את האחים ואת החברים שלו. בהמשך, הוא מתנהג בתאוותנות גדולה - זולל, שותה ונמשך אחר תאוותיו.

ההורים משוחחים ביניהם על הדרך שבנם הולך בה - הם חוששים לאן עוד הוא עלול להידרדר. בהמשך ההצגה, נעלם כסף מהבית, וההורים מבינים שבנם לקח לו ממנו כדי לספק לעצמו בשר ויין. הם גוערים בו, אך הוא מתעלם מכך ויוצא מהבית. בהמשך, הוא מגיע מדי פעם הביתה, לוקח כסף ויוצא לבלות. ההורים מחליטים לשים לזה סוף – הם מתלוננים על בנם במשטרה, ובנם נדהם כשעוצרים אותו. הוא צועק: "לא עשיתי כלום!" במשטרה מראים לו סרט (שהם ערכו כדי להבהיל אותו), שבו הוא עומד בדרכים, שודד וגונב, וגם רוצח!

הבן נופל על פניו וצועק: "אבל זה לא אני!", והשוטר אומר לו: "אתה בדרך לשם... ומי יודע לאן עוד אתה עלול להגיע..."

מסרים והפנמה:

1. יחס בלתי מכבד להורים- הוא השורש של בן סורר ומורה

רואים שהיסוד - השורש שממנו מתחיל בן סורר ומורה להידרדר - הוא היחס להורים - "איננו שומע בקולנו". "מורה" – מסביר רש"י: "מסרב בדברי אביו". מכאן, נלמד להקפיד על יחס של כבוד להורים שלנו, ולשמוע בקולם, גם כשלא לגמרי מבינים מה הם אומרים לנו, כי להורים יש פרספקטיבה רחבה יותר, והם מסוגלים לראות לאן התנהגות מסוימת יכולה להוביל¹.

2. סמיכות פרשיות

רש"י בתחילת הפרשה מביא את הלימוד, שאם אדם הולך ונושא אשת יפת תואר, סופו שהוא שונא אותה, וסופו שעתידי הבן היוצא ממנה, להיות בן סורר ומורה.

3. התנאים לקיום דין בן סורר ומורה

חז"ל מעמידים מספר תנאים לקיום הדין של בן סורר ומורה: ההורים שווים בגובה, במראה ובקול – מה שמוריד לאפס את הסיכוי לכך שזה יקרה. ואכן יש בגמרא דעות האומרות שבן סורר ומורה – לא היה ולא נברא, אלא "דרוש וקבל שכר". לכן חשוב לדבר על המסר – מה הבסיס לדרך ישרה (-כיבוד הורים, שמיעה בקולם המחנך לתורה ולמצוות), כי לא היה מקרה כזה מעולם.

סיכום:

למדנו היום על מקרה מאוד מיוחד, חריג ולא מוכר לנו כיום. גם חז"ל זיהו שאין זה מקרה רגיל, ולכן הם ציינו שהוא נכתב על מנת ש"נדרוש ונקבל שכר" - שנכיר את הערכים והמסרים החשובים שעולים מתוך פרשה זו.

¹ וכן כתב הרמב"ן, שמצווה זו של בן סורר ומורה היא מצווה מבוארת (-שמבארת מצווה שכבר הופיעה בתורה) של "כבד את אביך ואת אמך" או של "איש אמו ואביו תיראו".

הרחבות:

"וכל ישראל ישמעו ויראו" -

הרמב"ן מסביר עיקרון זה של יראה כלפי הציבור. נקרא את הרמב"ן בכיתה. לפני שנקרא, נשאל את התלמידים, האם הם זוכרים מקרים נוספים בתורה (בעיקר בספר דברים), בהם גם מופיע הביטוי הזה (זקן ממרא, עדים זוממים, מסית ומדיח).

"על הכלל אין בו עתה חטא מוות, ועל שם סופו הוא נדון, כמו שהזכירו רבותינו (סנהדרין ע"א), וזה טעם - "וכל ישראל ישמעו ויראו", כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים, וכן דרך הכתוב שיזהיר כן כאשר ימיתו לגדר כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים, כי הזכיר כן בזקן ממרא (לעיל י"ז, י"ג), לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו, רק הוא להסיר המחלוקת מן התורה כאשר פירשתי שם (בפסוק י"א), וכן בעדים זוממין (לעיל י"ט כ') שנהרגין ולא הרגו, וכן הזכיר במסית (לעיל י"ג י"ב), לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד, אע"פ שלא עבד הניסת עבודה זרה ולא שמע אליו, אבל מיתתו ליסר הנשארם".

צריך לציין שהטעם של "נידון על שם סופו" לא היה מספיק, אלא יש כאן ראייה של התורה בשני מישורים:

א. לאן יגיע אותו בן.

ב. מה ילמדו ממנו אחרים.

בעצם, אפשר לומר שיש כאן הרחבה של "על שם סופו" - שזה לא רק במישור הפרטי של בן סורר ומורה - לאן הוא יגיע, אלא גם במישור הציבורי, החברתי- לאן יגיעו האנשים הקרובים אליו שיראו אותו מתנהג בזלזול כלפי הוריו כדי למלא את תאוותיו.

וכדי להפסיק ולמנוע תהליך זה, על שני המישורים שלו, אומרת לנו התורה: בן סורר ומורה נידון על שם סופו, וימות זכאי ואל ימות חייב.